

DEBATT

Sendes til: debatt@morgenbladet.no

Hovedinnlegg: Maks 4000 tegn, inkl. mellomrom

Underinnlegg: 2000-3000 tegn, inkl. mellomrom

Replikk/kortinnlegg: 500-1500 tegn, inkl. mellomrom

Frist for innlevering er tirsdag klokken 10.00.

Redaksjonen betinger seg retten til å forkorte innsendte manuskripter. Alt innsendt materiale kan også publiseres på nett. Følg debatten på morgenbladet.no

Debattredaktør: Marit K. Slotnæs

De rikes Norge

ØKONOMISK ULIKHET

Norge er blitt et ulikhets-samfunn. Skal velferdsstaten overleve må vi gjøre noe med den store avstanden mellom de rike og resten.

For noen år siden gjennomførte Harvard- og Yale-forskerne Mike Norton og Dan Ariely en undersøkelse av amerikaneres syn på ulikhet. Forskerne viste deltakerne i studien tre ulike kakediagrammer over formuesfordelingen i henholdsvis USA, Sverige og et fiktivt land med en perfekt egalitær formuesdistribusjon.

Kakediagrammene var utformet slik at deltakerne i studien ikke visste hvilket land figurene svarte til. Respondentene ble bedt om å velge hvilket samfunn de helst ville levde i – med filosofen John Rawls' «uvitenhetens slør» som betingelse, hvor du på forhånd ikke vet hvilke egenskaper du vil besitte i det nye livet ditt. Forskernes funn var overraskende. Når valget sto mellom USA og Sverige, valgte 92 prosent Sverige. Selv når valget sto mellom det fullstendig egalitære samfunnet – et helt flatt samfunn som ikke engang Sovjetunionen nærmet seg – foretrakk hele 77 prosent dette samfunnet fremfor USA. Dette gjaldt temmelig likt om man var mann eller kvinne, rik eller fattig eller om man stemte på Demokratene eller Republikanerne i presidentvalget.



Aller rikest: Johan H. Andresen er Norges rikeste mann, med en formue på rundt 11 milliarder. FOTO: NTB SCANPIX

Den rikeste prosenten kontrollerer rundt 50 prosent av landets finansformuer.

Norge har utvilsomt en mer jevn fordeling av rikdom enn hva USA har. Men sosiologen Marianne Nordli Hansen har kommet frem til overraskende funn om skjevheten i formuesfordelingen i Norge. I en nylig utgitt studie av formueregisteret viser Nordli Hansen at den rikeste prosenten av landets befolkning mellom 20 og 65 år kontrollerer hele 25 prosent av landets nettoformue. Den rikeste prosenten kontrollerer rundt 50 prosent av landets finansformuer (aksjer,

obligasjoner og lignende).

Hva synes nordmenn flest om dette? I 2009 var 60 prosent av deltakerne i Valgundersøkelsen enige eller delvis enige i at de økonomiske forskjellene i Norge var så store at «myndighetene må se det som en hovedoppgave» å minske dem.

Flere har i løpet av valgkampen påstått at forskjellene blir mindre i Norge. SV-leder Audun Lysbakken påsto at «i vår tid i regjering har forskjellene gått ned». Til tross for at Lysbakkens utsagn er blitt stemplet som «sannhet» av Aftenpostens faktasjekkredaksjon, er det en kontroversiell påstand.

Et alternativt mål for ulikhet – P₉₀/P₁₀-ratioen – viser en svak økning i inntektsulikhet fra 2000 til 2011, ifølge SSB. Men tallet fanger ikke opp endringer i ekstremitetene i skalaen – hvor mye de veldig rike og veldig fattige endrer sin stilling.

Antallet milliardærer i Norge er anslått å ha økt med nærmere 300 prosent fra 43 milliardærer i 2000 til 168 milliardærer i 2010. Fra 2000 til 2009 økte konsentrasjonen av formue blant landets arbeidsføre befolkning, både når det gjelder nettoformue og finansformue. Den rikeste prosenten i landet eide 40 prosent av landets finansformue i 2003 og rett under 50 prosent i 2008, viser Nordli Hansens studie. Når det gjelder nettoformue økte den rikeste prosenten sin del av nettoformuer fra rett over 20 prosent til rundt 25 prosent fra 2000 til 2009.

De aller rikeste i samfunnet tjente på 1980-tallet 26 gjennomsnittsinntekter i året, men gjennom 2000-tallet tjente de superrike 178 gjennomsnittsinntekter. Målt på denne måten har «ulikheten i Norge nådd et nivå der de superrike på ett år i snitt tjener like mye som fire-fem gjennomsnittsnordmenn gjør på et helt arbeidsliv», ifølge en rapport fra tankesmia Manifest.

Andelen fattige har også økt. Blant dem som er i arbeid har «risiko» for fattigdom økt fra 4,5 prosent i 2003 til 5,6 prosent i 2011, ifølge Eurostat. Barnefattigdommen har økt fra fra 8,9 prosent av personer under 18 år i 2003 til 9,4 prosent i 2011.

Velferdsstaten er et spleiselag, og forutsetter en grunnleggende solidaritet. Hvis velferdsstaten skal overleve inn i det neste århundret må vi gjøre noe med den store avstanden mellom de rike og resten.

VICTOR LUND SHAMMAS
Universitetslærer i sosiologi, UiO

En forlenget utgave av innlegget er tidligere publisert i Manifest Tidsskrift.



Bort med arveavgiften: Flertallet av de borgerlige partiene ønsker å avvike hele arveavgiften. Fra høyre Erna Solberg (H), Knut Arild Hareide (KrF), Siv Jensen (Frp) og Trine Skei Grande (V). FOTO: HEIKO JUNGE / NTB SCANPIX

Rettferdig arveavgift

ARVEAVGIFT

Er det en selvfølge at folk fritt skal kunne overføre verdier til andre uten å skattlegges? Arveavgiften ble halvert i 2009, og flertallet av de borgerlige partiene ønsker nå å avvike hele arveavgiften. Dette vil føre til større forskjeller i Norge, gitt at ikke andre omfordelende skatter heves. Å heve andre skatter kan imidlertid gi et system som i mindre grad verdsetter individenes innsats og valg, altså et mindre rettferdig system.

Arveavgiften er en kontroversiell skatt i Norge fordi et liberalt likhetsideal har sterk oppslutning. På den ene siden ønsker nordmenn å begrense forskjeller skapt av forhold utenfor vår kontroll, som rase, kjønn, og sosioøkonomisk bakgrunn (likhetsidealet). På den annen side ønsker vi å beholde forskjeller skapt av forhold innenfor vår kontroll, som valg av utdanningsnivå, og om man ønsker å jobbe mye eller lite (ansvarsidealet).

Arv bryter med likhetsidealet fordi arv er svært ulikt fordelt og påvirket av moralsk tilfeldige faktorer, som hvilken familie man er født inn i. Samtidig synes retten til å gi bort oppsparte midler å følge av ansvarsidealet. Arbeider man hardt, skal man også fritt kunne disponere over sine verdier.

Spenningen mellom idealene vises tydelig ved å se på arv fra perspektivet til ulike «generasjoner». Inntar vi arvemottagernes perspektiv er arveavgift rettferdig fordi den minsker forskjeller skapt av forhold utenfor enkeltindividenes kontroll. Forskjeller skapt gjennom arv kan ha stor betydning

for folks livsmuligheter. En omfordelende arveavgift vil dempe disse forskjellene og dermed bidra til å gjøre et ideal om like muligheter virkelig.

Inntar vi arvegiverens perspektiv virker arveavgiften ved første øyekast urettferdig. Folk bør få disponere sine oppsparte midler fritt, og det virker urimelig å diskriminere mellom forskjellig bruk av dem: Gitt at oppsparte midler fritt kan forbrukes, burde de også fritt kunne arves bort. Fra dette ståstedet argumenteres det gjerne for at arveavgiften representerer en form for urettferdig og diskriminerende dobbeltbeskatning.

En omfordelende arveavgift vil bidra til å gjøre et ideal om like muligheter virkelig.

Men dobbeltbeskatning er ikke et særtrekk ved arveavgiften. De fleste skatter, inkludert forbruksskatter, er dobbeltbeskatning. Det avgjørende er ikke hvor mange ganger en verdi blir skattlagt, men hvorvidt samlet effekt av ulike skatter og avgifter er rettferdig.

En sterkt progressiv inntektsskatt kan forsvares ved at den reduserer forskjeller skapt av forhold utenfor enkeltindividenes kontroll. Men en høy inntektsskatt kan skape uheldige vridninger i form av negative insentiver for å jobbe, og i et slikt lys kan det være bedre å spre skatteprovenyet på ulike kilder. En progressiv arveavgift kan betraktes som

et korrektiv som bidrar til en rettferdig inntektsfordeling i etterkant.

Med en ny regjering er det sannsynlig at arveavgiften blir faset helt ut. Vi mener dette er uheldig. I en sveining mellom arvegiver- og arvemottagerperspektivet må formålet være å komme frem til et arveavgiftsnivå som skaper minst samlet urettferdighet. Gitt et slikt perspektiv er det vanskelig å forsvare dagens relativt lave avgiftsnivå, langt mindre et fullstendig kutt.

Arveavgiftutvalget (NOU 2000:8), skriver blant annet: «Det er selvfølgelig et poeng at det foregår en utveksling av økonomiske ressurser mellom foreldre og barn gjennom hele livsløpet, og det vil ikke være naturlig at denne interaksjonen helt skal opphøre idet foreldrene dør eller at foreldre skal være avskåret fra å yte gaver til voksne barn.»

Et slikt resonnement rettferdiggjør et betydelig bunnfradrag, som vil sørge for at folk ikke må selge mindre boliger og bedrifter når de arver, noe som framstår som urettferdig for mange. Men over dette bunnfradraget rettferdiggjør det moralske rammeverket vi har diskutert en progressiv arveavgift som i hvert fall ikke er lavere enn dagens nivå.

CORNELIUS CAPPELEN

Postdoktor, institutt for sammenlignende politikk, Universitetet i Bergen

JØRGEN PEDERSEN

Forsker, institutt for filosofi og førstestemesterstudier, Universitetet i Bergen

Innlegget er basert på et større arbeid forfatterne har foretatt om arveavgiften.